

бур'яном вкриють, у прах усе перейде, звідки й ви-йшло колись, тільки сліду не залишить – нікому ж бо... І стане так, ніби й не було ніколи на землі Рябокролів Нижніх, що лежали собі із сивої давнини поміж Ворсклю та Ореллю, ніби й не жили та не вмирили ніколи на своїй землі Кобеляцької сотні Полтавського полку козаки Рябокролі, пораючи її та лягаючи, коли треба, у ту землю справно, ніби й не існувало ніколи горопак цих на білому світі, і нікого з нас не пом'януть ніколи на нашій землі – нікому

буде, бо ті, що вцілюють, забудуть нас од страху зразу... От як воно стане, як не верне Левко додому...»

«Да уж... Не все дожили до пабеди, пала за Атечество на палях брані немала дастойних, вот і еті...» – подумав розчулено Печорін, змахнув скупу сльозу й написав коротко в горі багряним: «В дела Малороссийской коллегии, в назидание потомкам геройских г-д Рябокролей, сложивших головы свои за Великую Россию!» – та й перехилив, хрестячись, духом одним за світлу пам'ять їхню пекучу філіжанку полуденної колоніальної кави.

Олеся **ВОЛЯ** (Олександр **МІЩЕНКО**) – знаний український письменник, мислитель, дослідник Голодомору 1932–1933 років.

Народився 1952 року в селі Винники Козельщинського району Полтавської області. Автор понад 15 книг, зокрема «Книги буття України. Мор» (у 3-х ч.), двотомника афоризмів «Піраміда Духу», «Щоденників», роману «Степівщина», збірки повістей і новел «Перегін», збірки поезії «Українські катрени» та ін. Нещодавно завершив написання народної епопеї «Безкровна війна» обсягом 100 друкованих аркушів (!), яку сподівається видати за підтримки небайдужих земляків.

Лауреат міжнародних літературних премій імені Олесь Гончара та імені Григорія Сковороди.

КОЗАКИ

Оповідання

Винниківській команді «Козаки» початку шістдесятих років минулого століття присвячую.

Раніше, було, Льонько Підкова тільки прибуде з Кременчука (навчався в ПТУ – професійно-технічному училищі) – на гульки до клубу мерщій, або аж у Чечужино чи Хмарино «на чужу» – вже до чечужанських і хмаринівських дівчат клинці підбивати поспішав. На велосипеді туди хекав-добирався. Однак зараз його ніби хтось мудро-розсудливий напоумив – про гульки й не нагадуйте: футбол йому на умі. Льонько – капітан і тренер водночас місцевої команди «Козаки».

Село їхнє з діда-прадіда козацьке, вільне, тож і назва така горда – Козаки. Хутір заснував майже три століття тому колишній запорізький козак Ярема Підкова. Про це переказували старі-старезні діди й баби, а тим повідали ще старіші. Хутірець поступово виріс, як дерево на родючій землі, у типове землеробське поселення, яких в Україні не перелічиш. Двічі село перейменовували: на Червонозоряне (одразу після революційної завірюхи в сімнадцятому), згодом – на Щасливе. Але ні перша, ні друга назви не прижилися. Надто друга, бо яке в дідька «Щасливе», коли

таку страшнючу голодовку в тридцять третьому його жителі зазнали, майже наполовину вимерши; постраждали і в тридцять сьомому (сімнадцятеро чоловіків уночі «чорний ворон» кудись запроторив, і ні слуху, ні духу...); невзабарі ще й війна кожного сьомого викосила. Тож Козаки так і лишалися Козаками: не сприйняли люди перейменувань.

Отже, Льонько тільки й думав: як подолати «Непереможних» із сусідніх Телятників. Це спокою не давало. Скориставшись, що в училищі літні канікули, ніби на крилах прилетів у рідне село. Притьмом обходив хати, де жили однолітки-футболісти, і хлопці вже в день його приїзду гасали лифарівськими луками за шкіряним м'ячем, як заведені. А наступного дня Льонько гайнув на тому ж таки велосипеді ще й у Сушки, Красносілля, Рибалки, домовившись про товариські баталії. Саме в них, уважав, по-справжньому відточувалися, гартувалися нічим не замінимі бійцівські якості. В усіх товариських матчах козаківці перемогли з розгромним рахунком. Сушки

«продули» – 0:5; Красносілля – 0:4; Рибалки, правда, «розмочили» рахунок, але у свої ворота пропустили аж чотири голи. Тріумф хоч і радував Льонька, однак ніскільки не збаламучував: у команді не зовсім ладилося з точністю пасів, а особливо зі швидкістю комбінаційної гри та завершенням атак.

За день перед матчем, у суботу, команда перепочивала. Спочивав і він, Льонько Підкова, у котрого ноги аж гули від перевтоми та дрібних травм. Він заглив у товариських зустрічах третину голів. Голова його непокоїлася, кого виставити на «вирішальну битву», і Льонько, ніби донедавна школярем, сидів за письмовим столом, куйовдячи правицею свою густу аж синю чуприну. Дрібні зморщечки чоло йому відкрили. Тримавши в руках олівець, за звичкою гриз його кінчик, а на аркушику в клітину робив стараним, рівним почерком якісь помітки, розважливо креслив схему майбутньої гри: воротар, один «вільний» захисник-підстраховник; два захисники, два півзахисники й п'ять форвардів. Персонально виставить на поєдинок воротарем Віту Рептуха (шкода, зріст у Віті півтораметровий, до прикрощів низькуватий). Але ж Вітя – стріляний горобець. Стрибучий, чіпкий, мов кіт. Мертвою хваткою м'ячі ловить. Захисником-чистильником поза сумнівом буде Кеша. Так-так, саме Володя Кеша. Немов буй-тур той бореться у відборі м'яча, не даючи суперникові пробивати по воротах. Захист також триматимуть Шурочка Бревно й Андрій Козак. Техніка в них слабенька, м'яко кажучи, але ж у Шурочки Бревна зріст двометровий: сама статура лякає, коли супернику навстріч біжить і з неповторним присвистом гатить щосили по м'ячу. Це в нього звичка така. Андрій Козак отримав прізвисько Лось від уболівальників. Іноді він ривки флангами здійснює хіба ж такі. Жаль, рідко. У півзахисті Грицько Грьобишин і Колюник Ситник. Грицько гратиме на лівому фланзі, Колюник – на правому. Хавбеки здебільшого постачають точними передачами центрфорвардів. Нападники (саме на напад Льонько покладав найбільші надії) Славик Прудкий, Євген Сліпко, Мишко Салат, Мишуня Стрижаківський і він, Льонько Підкова, на самому вістрі атаки. Усі, як один, нападники худючі, як засушені щуки, але швидкі, зіграні між собою. Льонько їх на вагу золота цінує. Несамохіть ковзнув поглядом на годинника-«зозулю» біля входних дверей: пів на дванадцятю. Пора спати. Але ще одне забув: про запасних гравців. Ними, певне, будуть Петро Кириленко – воротар, дисциплінований, гнучкий, як лозина; у запасі й лівофланговий нападник Сашко Бронзовий та захисник Володька Кутусь. Однак і це не все. Хто буде суддею? Футбольне поле свиріпою, будяками позаростало в окремих місцях (бровки геть губляться). Проте, сподівався, завтра все з'ясується-утрясється. Нарешті Льонько Підкова змусив себе лягти в ліжку й заснув молодечим здоровим сном.

Недільний день як на замовлення. Над луками сяючим помаранчевим м'ячем коливалося стрімко-гінне сонце. Жодної хмаринки. Хоч полтавське обласне радіо повідомляло, що «погода очікується хмарна з проясненням, подекуди можливі штормові, шквальні вітри, град, гроза, буря». «На дідька нам град, на дідька гроза...» – розважливо осміхнувся сам до себе Льонько, охоплений рідкісним піднесенням. Цей стан навіювала не стільки гарна погода, скільки те, що футбольне поле тепер в ажурі: штанги не перекособочені – вирівняли їх, почепили сітки на ворота; бур'ян хлопці повикошували, винесли геть за межі поля коров'ячі кізяки; постісували горбики, що їх понаворочувала нахабна степова ховрашня. Колгосп не пошкодував два відра крейди, і тепер зелений футбольний газон ретельно, рівнесенько обрамили білими чіткими лініями.

Уже за хвилин сорок перед грою козаківці були на місці в повному складі й при повному «параді»: зодягнені в нові червоні майки з номерами; у чорних трусах, китайських кедах, гетрах, які не поскупився закупити колгосп. Любо дивитися на хлопців, котрі ганяли, перепасовуючи, м'яч, як жеребчики; гилили його з розвороту чи з ходу, жонглювали, грали один з одним головою, управно, «з понтом» демонстрували заготовлені фінти. Льонько серед них – явний лідер. На ногах у нього, на відміну від хлопців, не звичайні кеди, а бутси. Шик! Недавно Льонько придбав їх у тому ж таки Кременчуці, економлячи на харчах. Може, через те й схуд аж на шість кілограмів.

Сходилися заздалегідь і постійні, незрадливі вболівальники, по-козаківському – «болельщики»: глухонігий Варич у своєму власноруч сплетеному солом'яному брилі; беззуба баба Женька з покарьоженим струпуватим кленковим ціпком; калічка-шкандибко Яшко в якихось допотопних окулярах і глиняним свистком на шиї. Той свисток придбав у кобеляцького ганчурника дядька Мньохала. Яшко свистів дурнувато тим свистком безугаву. Були на луках ще одні вкрай бажані вболівальниці – кілька дівчат. Як дівки вони на виданні. Одна красивіша іншої. У платтях літніх, напівпрозорих. Груденята спокусливо пиптиками витикалися... Не одному парубкові козаківському вони голову крутили й крутять.

Час підпірав.

Льонько рішуче просюрчав у свисток: мовляв, пора припиняти розминку, важливо поберегти сили для поєдинку. І ось, ніби по якійсь невидимій команді, зі сторони Телятників і Беззусівки заревли-загуркотіли, окутуючись блакитним кільцястим димком, мотоцикли – «Урал» та «Іж». Це прибув телятниківський учитель фізкультури й водночас тренер Микола Іванович (він був за кермом), низенький верткий чоловічок із чіпким рішучим поглядом і густою, чорною, як смола, вихростою шевелюрою; і в

колясці сиділо чотири футболісти. Миттю позіскакували з коляски, заходившись розминатися на протилежних воротах з боку Новоселівки. А «Урал» знову вихорем, здіймаючи руду пилюгу, чкурнув на Телятники забирати чергову партію гравців. Від беззусівчан нагодилися й нейтральний суддя Ларивон, чубатий здоровань у футболці з написом «Динамо» Київ; Володя Золотаренко, передчасу посивілий ветеран колгоспного футболу, який, кажуть, у Києві ручкався із самими Андрієм Бібою та Валерієм Лобановським. Цього року Золотаренкові виповнилося тридцять, й авторитетнішого, толковішого вболівальника та гравця не знайти. З Беззусівки прибув ще один хлопець – Гриша Сердюк. Зачіска «їжаком», із зошитом, авторучкою в руках і незмінним фотоапаратом «Зоркий» через плече. Неговіркий Гриша, самозаглиблений. Таким, певне, і має бути сількор. Гриша вирішив написати про сьогоднішнє футбольне дійство в районну газету.

Уже за п'ять хвилин до гри телятниківська команда «Непереможних» була в повному складі (частину гравців доправили на мотоциклах, решта дісталася велосипедами). Те, як вони проводили розминку, – а телятниківці були в старій, вилянялій на сонці торішній формі, гетрів узагалі ні в кого не було, – неабияк тішило козаківців, надто Льонька. «Розгромимо шарпачню...» – мигнув на його засмаглому обличчі прихований усміх.

Пролунав свисток судді Ларивона про початок зустрічі.

Козаківці, підтримувані своїми вболівальниками, пішли в безоглядну атаку. Як то кажуть, не церемонячись, бика одразу за роги брали. На це спонукував їх насамперед і Льонька Підкова: «Загилимо, хлопці, першими швидкий гол – потім піде гра під нашу диктовку...» Зрештою, початок футбольного дійства розгортався за сценарієм, який упевнено, рішуче нав'язували вони. У першій п'ятнадцятихвилинці провели три шалені атаки, і м'яч ледве не побував тричі в сітці воріт «Непереможних». Але оте «ледве» нічого не означало – рахунок-то не відкритий, і щойно козаківці дозволили собі зробити передих, як телятниківський центрфорвард Руся, капітан і найкращий гравець, ударом із-за штрафного майданчика поцілів майже в «дев'ятку». На жаль, Вітя Рептух навіть не встиг зреагувати на удар, а тільки негарно розкарячився посеред воріт у стрибковій запізнілім. Отже, те, чого найдужче не бажав Льонько, сталося: телятниківці повели в рахункові на самому початкові гри.

Після забитого гола атаквальний шал дещо знизився в обох команд. Телятниківці, складалося враження, на чужу половину поля не рвалися, намагаючись щонайдовше зберігати м'яч у центрі, усе-таки володіючи ініціативою. Це мимоволі нервувало, напружувало козаківців. Та ще й вітер налетів, мов диявол рвучкокрилий. Хмарки з новоселівського

краю раптом у темне хмаровиння зачали купчитися, скиртуючись у загрозові, шарпкі копиці. Хоч зі сторони Козаків небесне світило мовби аж дзвеніло, очі засліплюючи гострими косяками проміння.

Але було, як було, і треба ні на що не зважати, негайно зрівнювати рахунок. Льонько втретє, одержавши точний пас від Славіка Прудкого з лівого флангу, вистрілив, як із гармати, по воротах суперника – м'яч, здавалося, влетить у сітку, але ж гадський вітер на кілька сантиметрів змінив його траєкторію, і шкіряна куля влучила в штангу з внутрішнього боку, так і не пересікши лінію воріт. Кілька разів телятниківці, рятуючи ситуацію, вибивали м'яч за межі поля, а отже, Ларивон, суддя суворий і непідкупний, назначав кутові удари. Їх пробивав усе той-таки всюдисущий Льонько. Раз пробив-закрутив м'яч, «як Лобановський» – воротар із трудом дістав його майже з лінії воріт. Удруге подав кутовий – на цей раз м'яч, просвистівши поруч із поперециною, полишив межі поля.

Атака йшла за атакою, телятниківці затято захищалися, й отак в силовій ворохобній сутичці минула неймовірно стиснена в часі й друга п'ятнадцятихвилинка; ворота «Непереможних» були досі як заворожені. До того ж Телятники, докорінно помінявши тактику, усією командою контратакували. Другий гол забив знову Руся, прорвавши оборону й легко обігравши Шурочку Бревна та Андрія Козака. А вже через хвилину бездоганим ударом загатив гол телятниківський півзахисник Каланча, потроївши рахунок. Вітю Рептуха звинувачувати не було в чому, адже один із голів залетів у нижній правий кут воріт, другий – у лівий: дотягтися до м'яча було неможливо.

Тож перший тайм закінчився з провальним, ганебним рахунком для «Козаків» – 0:3.

Господи, такої ганьби вони ще ніколи не зазнавали. Якими очима дивитимуться в очі вболівальникам (їх непомітно надійшло достобіса: дідів, бабів – корови з гурту забирати; просто дядьків-фуражирів із вилами в руках). Але геть панічний настрій. Льонько гнав його од себе, узагалі жодної думки, навіть думочки про поразку не допускав. Вірив у перемогу, ні на йоту не сумніваючись, і беззусівський незаперечний авторитет Володя Золотаренко. У перерві він підійшов до пригнічених, мовчазних козаківців і, делікатно, доброзичливо усміхаючись, заспокоював: «Не вішайте носа, козаки. За вами буде перемога. Ви граєте краще, грамотніше, розкутіше...»

Буквально за п'ять хвилин перед початком другого тайму погода мов сказала. З боку Беззусівки до самінького неба вихор кушпелився стовпом чорним, а згодом у небі так грякнуло, що вуха ніби всім поглищило. Слава Богу, лютий град і вогнелика блискавиця дісталися тільки до новоселівського курника. Жаль, убило припнутого там на залізному ланцюгові бугая Муромця.

Однак другий тайм почався хвилина в хвилину. Протягом наступної десятихвилинки козаківці володіли незаперечною ініціативою, і складалося цілком закономірне враження, що їхні суперники були «хлопчиками для побиття». Удари по телятниківських воротах гахкали-свистіли один за одним, завдавали безперестанку їх Мишко Салат, Мишуня Стрижаківський, не кажучи вже про чистих нападників Славка Прудкого, Євгена Сліпка й Льонька Підкову. У повітрі пахло неминучим голом, і козаківські вболівальники аж ревли, бажаючи від улюблених односельців-гравців довгоочікуваних голів. Яшко-калічка так натужно свистів, що почервонів, як кормовий буряк; баба Женька хрипляче шамкотіла щось сердито, ображено – її неможливо було розібрати; глухонімий Варич тріпотів своїм жовтим солом'яним брилем у повітрі, знявши його з маленької, сивої, як лунь, голови; фуражир Іван Транвай, щойно напоївши двох волів біля колодязя-журавля неподалік, вилами розмахував у повітрі, оскаженіло горлаючи: «Давіть їх, кріпаків сраних...» (Телятники, на відміну від Козаків, було селом кріпосним); дівчата, збившись у тісну зграю, мов телята, біля самої бровки поля, і собі захоплено ляскали в долоні: «Льоньцю, Славику, Мишо, Мишуню, ми вас любимо. Тільки голи забивайте...» Вони дарували козаківським футболістам поцілунки рукою; навіть поважний гурт дідів-картярів – Андрей Андрейович, дід Микита, дід Бовтянка, дід Козак, дід Ботик, Гнатко, Дмитро Петрович і Фаннасій Неохота, присівши на довжелезний окоренок, неабияк розхвилювався, один одного, як малі діти, перекрикуючи. Тільки сількор Гриша Сердюк абсолютно спокійно реагував на гру й щось там мережив у записничок; потім зробив кілька світлин своїм «Зорким». А взагалі, коли про вболівальників, особливо козаківців, казати правду, то це народ непередбачливий, невдячно-шибушний. Їм тільки б покричати, пари випустити.

«Козаки» продовжували атакувати, передихнути супернику не даючи, а гол знову ж таки загили телятниківці: їхній півзахисник Борис Каланча непомітно правим флангом, як метеор, прорвався до воріт козаківців, майстерно перекинув собі м'яч під ліву ногу, до штрафного майданчика, і трохи вище Віті Рептуха, «за комірцець», заглив черговий гол. Отже, 4:0! «Козаки» з тріском програвали. На них сипалася оскаженіла злива докорів і осуду: «Партачі», «Слабаки!», «Наші Козаки ганьбите!», «Вам не в футбол грати – волам хвосту крутити!» Одне слово, капець... Як не крути, як не верти – капець!

Але Льонько Підкова все одно налаштований побійцівськи. Ще більше ніж півгодини попереду, ще вони свої зубки покажуть... «Треба грати до кінця!» – повторював, як мантру, і найважливіше, що він зробив по ходу гри, – замінив воротаря Вітю Рептуха

Петром Кириленком. На противагу Віті Петро високий і спритний, як жердина, верхові м'ячі він ловить завиграшки. Замінив і Грицька Грьобишиного: той анічим себе не проявив. Кілька разів тільки в його ногах м'яч побував, головню він простоював на полі, як стовп. Хіба що кілька разів пас віддав, та й то безадресно, та ще й «підкували» його, і він помітно накульгував. Замість Грицька з'явився захисник Володька Кутусь. Гравець у захисті Кутусь незамінимий, як і його тезка Володя Кеша.

Але найкориснішим гравцем замість Мишуні Стрижаківського (той надміру «водився», граючи не стільки на результат, скільки на публіку) Льонько, ні на крапелину не сумніваючись, уважав Сашко Бронзового. На сонці Сашко так побронзовів, що до нього й прилипло оце прізвисько «Бронзовий». Сашко просив Льонька, аби той вклинив його обов'язково на гру в другому таймі, адже донедавна травмована спина в нього вже не болить.

Козаківці кинулися ще агресивніше атакувати, і, що неабияк важливо, Сашко Бронзовий удаю вклучився в гру, до нього м'яч аж ніби прилипав; протягом хвилини хлопець завдав кілька прицільних, небезпечних ударів, котрі мало не призвели до взяття воріт (їх дивом відбив на кутовий стрижений налісо телятниківський воротар Кузя). Шальки терезів гри були повністю на боці козаківців. Льонько Підкова втретє після Сашкових ударів по воротах подавав кутовий. Вітер дув у бік суперника, і Льонько, пристрілявшись до воріт, угатив штрафний на повну силу: м'яч, крутячись у повітрі, як дзига, влетів урешті-решт у верхній кут воріт. «Гол! Гол! Гол!» – скандували «болельщики», а Льонько, ухопивши в руки шкіряну кулю, летів мерщій до центру поля.

Команда «Козаків» нарешті була в ударі. Вона утримувала м'яч, не віддаючи його супернику; куди й подівся технічний брак у перепасовках; нікому в голову не приходило гилити м'яч безадресно, передачі виконували тільки низом і точно в ноги; після пасу кожен миттєво шукав вільну зону, аби продовжити шквальний, незупинний наступ. Такі моменти рідко бувають навіть у командах вищої ліги, а тут звичайні полтавські хлопці з Козаків демонстрували вочевидь злагоджену, майстерну гру. Уболівальники без угаву підбадьорливо ревли: «Козаки! Козаки! Козаки!» І, мабуть, коли б існував якийсь прилад, за допомогою якого можна було виміряти пульс і настрої козаківців, то, певно, серця їхні билися в унісон, ніби вони були однією істотою. Гравці мов літали по футбольному полі, наче в них з'явилося друге, третє чи якесь п'яте резервне дихання. Напад, напад їх улаштував – тільки забиті голи! Й особливо був в ударі Сашко Бронзовий. На цей раз йому подав м'яч із центрального круга на правий фланг Євген Сліпко, і той у власній манері, в падінні через себе, точно влу-

чив у лівий від воротаря кут. Отже, минуло ще хвилини три-чотири – м'яч удруге побував у воротах «Непереможних».

Рахунок 4:2, і, коли козаківці так пресингуватимуть, ще хтозна, хто кого переможе. Льонько владно махав руками знизу-вгору: «Уперед, вперед, братці!» Бажання команди цілком збігалося з його бажанням; тільки два захисники – Володя Кеша й Володька Кутусь – як і раніше, займали свої позиції в глухому захисті, аби незрушною стіною постати супроти суперника, коли той раптом піде в підступний контр-випад. Телятниківці були шоковані й не готові до такого, козаківці ж, навпаки, не збавляли темпу, атаки їхні грізніли, гострішали, і на п'ятдесят восьмій хвилині заявив про себе Славик Прудкий, котрий переважно рухався дещо зліва без м'яча, відволікаючи захисників. Але потім раптово стрілою змістився на правий фланг, перехопив м'яч у суперника коло самісінських воріт і «щічкою», легеньким доторком стопи, буквально закотив, ніби знущаючись, гол. Що робилося після цього «на трибунах», передати важко. Суцільне ревище до неба здіймалося. І не тільки на луках луна котилася, а й чули її, здається, в довколишніх селах Новоселівці, Рибалках, Чечужиному й навіть у віддалених, за степовою горою, Сушках, стишувалася вона аж біля Громової, козацької могили. Корови й ті (череду підігнали ближче від Лифарівського болота) бутіли, злякано метляючи хвостами, ніби їх гедзі кусали нещадно.

До кінця гри лишалося 15 хвилин, а рахунок досі на користь Телятників – 4:3. Льонько, перекикуючи натовп уболівальників, настійливо жестикулював руками, аби його команда тиснула ще нагальніше, нещадніше на суперника, щоб той не зумів отямитися, та, зрештою, зрівняти рахунок, а краще й гол переможний забити. «Три – чотири, поки що програємо... – колола шильцем Льонька думка. – Боже, дай нам змогу загатити гол...» І диво дивне: Бог мовби почув Льонька, а точніше, не Бог почув – це Володя Кеша несподівано прошмигнув із м'ячем через центр поля, а телятниківці замість зупинити його атаку непояснено-заворожено дивилися, як Володя летів у шаленому ривкові ближче й ближче до їхніх воріт, оминаючи захист. Прицільним ударом, ніби з гармати, Кеша вистрілив м'ячем прямо по центру воріт – телятниківський голкіпер Кузя не встиг навіть поворухнутися, а не те, що вловити м'яч.

Рахунок став 4:4. Поки що... Льонько знову вимогливо махав руками, спонукуючи козаківців іти вперед, частіше гатити при першій-ліпшій нагоді по воротах. Так тривало протягом кількох наступних хвилин. Тепер уже атлетичний, засмаглий на сонці прудконогий Мишко Салат, отримавши точний, сказати б, філігранний пас від режисера атак Колюника Ситника, ризикнув узяти ініціативу гри на себе.

Мишко обіграв двох захисників, виходячи сам на сам із воротарем, а його в останній момент збили з ніг суперники. Тож суддя Ларивон, не вагаючись, показав жестом правиці на одинадцятиметрову позначку. Отже, пенальті. Пробиватимуть «Козаки». До кінця матчу лічені хвилини. Хто битиме? Певне, Льонько, адже він найнадійніший, визнаний пенальтист. Майже не траплялося, щоб не забивав. Але Льонько запропонував бити штрафний Мишкові Салату. Мовляв, ти, Мишо, одинадцятиметровий заробив – сам і гати. Проте Мишко Салат, віддаючи належну шану капітанові, усе ж відмовився пробивати.

На луках стихло, як у вусі. Уболівальники затамували подих в очікуванні удару. Льонько спокійно кладе м'яч на одинадцятиметрову відмітку, б'є різким помахом правої ноги і... – не влучає у ворота. Боженку ти мій, що робилося на «трибуні»... То Льонька заледве до небес не підносили, особливо дівчата умлівали за ним, то шум-гам оце здійснюється, ніби кожен особисто корову програвав через нього. Лунало колюче й образливе: «мазило», «задавака», «треба менше за дівчатами бігати...» Льонько ладен був крізь землю провалитися. Усією душею він ненавидів зараз себе... Але то тільки на мить невловиму такий відчай насів.

Тривала 85-та хвилина матчу.

Льонько, зібравши в кулак волю, кликав свою команду, хай би там що і як, атакувати. На цей раз спробував підняти престиж козаківців Євген Сліпко. Невисокого зросту, сухорлявий, верткий, він зробив кинджальний простріл, але завершити голом атаку, на жаль, нікому не вдалося. Тож недарма кажуть: не забиваєш супернику – суперник це за тебе зробить... Дав знати себе той-таки Руся: правим флангом блискавкою промигтів, метляючи п'ятами, уздовж бокової лінії, показав рукою, що робитиме навис на лівий край штрафного майданчика, а сам обманним рухом правої ноги відсік захисників Володьку Кутуся й Володю Кешу на воротарській лінії та потужно вгатив по воротах, коли навіть довгов'язий воротар Петро Кириленко врятувати ситуацію не міг.

Рахунок став 5:4 на користь «Непереможних». До кінця матчу п'ять хвилин, включаючи дві хвилини, які додав суддя Ларивон.

«Це ще не програш... – не згоджувався подумки Льонько. – Ще цілих п'ять хвилин грати. П'ять хвилин!» З центра поля вкотре розігрував м'яч саме він. Украй важливо в такій програшній ситуації дорожити ініціативою, не давати супернику збивати темп або, ще гірше, зтягувати зумисне час. Козаківці пішли ва-банк, але й тут фортуна від них відвернулася: Мишко Салат, не розрахувавши підкату, збив із ніг воротаря Кузю, і Ларивон рішуче показав червону карточку Мишкові. «Козаки» втратили одного гравця – б'ються вдесьятьох. Та це не притлумило перемож-

ного духу козаківців, і буквально на вісімдесят дев'ятій хвилині вже Сашко Бронзовий прицілним закрученим ударом зрівнює рахунок. «Терпи, козаче – отаманом будеш...» – чомусь згадалася Льонькові улюблена примовка його кременчуцького вимогливого до жорстокості тренера Владислава Олексійовича. Треба грати до останньої секунди.

Обидві команди вкрай знесилені, і це було відчутно по тому, як «Непереможні» вже не стільки прагли атакувати, нав'язуючи конструктивну гру, скільки гатили м'яч за межі поля, аби рахунок так і лишився «мирним», нічийним. У Льонька нестерпно закололо в правій нозі (далася взнаки торішня травма). Але порох у порохівницях у нього ще був. Тепер він, Льонько, узяв гру на себе, переступаючи через власне «не можу» і – хай там що і як – за будь-яку ціну прагнув вирвати перемогу. Не такі вже й непереможні Телятники, годі терпіти від них ганьбу поразок, як, скажімо, це було в торішній і позаторішній іграх. Команда, здається, інтуїтивно відчула намір їхнього капітана, а тому грала тепер тільки

через центр поля, тобто через Льонька. І він тричі бив головою по воротах, але безрезультатно; двічі поцілював у штангу – праву й ліву – знову безуспішно. Й ось пішла остання хвилина доданого часу. «Козаки» заробили кутовий. Подавав його Колюник Ситник. І, хто б міг подумати, Льонько вистрибує десь на метр угору біля протилежної штанги від воротаря та головою забиває гол. У це майже не вірилося не тільки йому, а й усій команді «Козаків». Але це було так: на останній хвилині Льонько поставив переможну крапку!

...Цей матч Льонько згадував упродовж усього свого життя. Згадував часто, епізод за епізодом, удар за ударом, гол за голом, оживаючи духом-душею, неповторно й молодо сяючи своїми блакитними вольовими очима. Несамохіть згадую все частіше і я ту шалену, принципову гру з Телятьниками. Й особливо поразючішав щем споминів після того, як Льонько Підкова зовсім недавно відійшов у кращі світи.

До речі, Льонько був мій рідний старший брат.

м. Київ, 7–14 жовтня 2019 р.

САД

Тиміш Друзь зліг.

Навіть і надію втратив одужати.

Ноги корчі страшні доймають, осколки фронтові в лівому стегні на негоду печуть. Притримуючись за лежанку й комин, він добрався до сіней, узяв на закрамі ціпок, подибавав дворищем до хлівця, де було все його теперішнє хазяйство – три курки. Зачувши різкий шурхіт (Тиміш ніг майже не піднімав, а волік по землі), кури позлітали із сідала надвір і голосно засокоріли: ко-ко-ко!

– Егеж, трясця вас не візьме! – лайнувся незлобливо. – Розкудахкалися, а кукурудзи не їдять! – ковзав ногою, підгрібаючи розкидані зерня до купи. – Егеж, пшениці цій проїсті давай, а її все одно не настачиш...

Тиміш по-старечому розчулено, не підвищуючи голосу, закишків птицю в хлівець.

Повертаючись у хату, зупинився й, піднімаючи важку, неслухняну голову, зажурено дивився на підсинений темніючий захід. «На тепло...» – подумав, мовби не судитиметься його вже звідати. «Усе одно добре», – кашлянув. Силкуючись, переступив сінешний поріг, але завагався: «Виходить, птицю отак і залишу голодну на ніч...» Порпався в кишнях куфайки: чи нема там хоч тріньки пшеничного зерня. Не було. Урешті намацав клунок із пшеницею – у ньому залишилося пудів зо два, набрав повну кишеню, що вона розпухла, як пухир; пошкряботів до хлівця й щедро висипав усю пшеницю курям. «Їжте, проїсть, їжте, цокотухи!»

Потихесеньку повернувся-додибав у хату.

Погано йому спалося. Та і який воно сон старій, хворій людині. Десь із півночі зачало снитися, ніби він, Тиміш Друзь, помер. Два дні пролежав у хаті холодній, і ніхто не знав, що він мертв'як. На третій сусідка Федора зайшла провідати. У воєнному кітелі отому, що внук з армії привіз (сам розповнів – не влазить у нього), у чорному платку і такій же чорній, як вороняче крило, спідниці. А кітель чорний чомусь був, наче Федора знала, що на траур прийде. Озвалася вона до Тимоша – мертвий... Кинулися ховати старого – нікому. Партійний секретар доручає похорон голові сільради, а того на збори якісь викликали в район чи на конференцію, де ото збирається начальство, аби тільки язики почесати та показати один перед одним, які вони розумні. Нарешті голова наказує своєму заступникові, щоб організував похорони Друзя «на вищому рівні» – з духовою музикою; щоб виступили на могилі, спом'янули про заслуги «перед партією і народом»; надто щоб наголосили, як Тиміш Друзь, уважай, підлітком першим напросився, щоб його зарахували в комуну «Муравей», де все було порівну й де на думку навіть не спадало, аби ото жити за рахунок іншого. Але – дідько його візьме! – і в заступника (він був ще й бригадиром тракторної) техніки багато на приколі стояло, на носі посівна – не до похорону... Так і ховали Тимоша Друзя без ніяких почестей, навіть без батюшки: небіжчик у Бога не вірував. Тільки Федора плакала гірко, наче за своїм Да-